
Onderzoek toekomst van de Nederlandse agrariër 2022

Ivo Keizers

26 september 2022

AgriDirect
Specialist in Agrimarketing

Etil research
group

Doel en opzet van het onderzoek ^{1/3}

Doel onderzoek

Inzicht krijgen in hoe de Nederlandse agrariër aankijkt tegen de toekomst (van het agrarisch bedrijf):

- Vanuit de agrariër zelf: vertrouwen, motivatie, passie en bedrijfsopvolging
- Geboden ondersteuning (externe) organisaties/instanties
- Invloed van de volgende (externe) factoren:
 - natuur/klimaat
 - politiek/regelgeving
 - publieke opinie
 - economie

Opzet onderzoek

Het onderzoek is online uitgevoerd door AgriDirect. Hiervoor is gebruik gemaakt van de agrarische database van AgriDirect. Analyse en rapportage is uitgevoerd door Etil research group, sinds 2020 partner van AgriDirect voor het gezamenlijk uitvoeren van marktonderzoek.

Het onderzoek is zodanig opgezet dat er voldoende waarnemingen zijn gerealiseerd, zowel voor de verschillende sectoren als de verschillende regio's. Doordat de steekproef op deze manier is samengesteld, is het noodzakelijk de resultaten van de steekproef te herwegen zodat de antwoorden representatief zijn voor de totale populatie (zie volgende slide).

Doel en opzet van het onderzoek 2/3

ongewogen	Akkerbouw	Graasdieren	Hokdieren	Tuinbouw (onder glas)	Tuinbouw (open grond)	Totaal
	%	%	%	%	%	%
Noord %	4	10	2	0	1	16
Oost %	4	15	5	1	2	28
Zuid %	5	9	5	3	5	26
West %	7	10	0	7	5	29
Totaal %	19	44	13	12	13	100
Steekproefomvang (ongewogen)	193	446	128	119	130	1016

Gewogen / populatie (CBS: Statline 2022/2021)	Akkerbouw	Graasdieren	Hokdieren	Tuinbouw (onder glas)	Tuinbouw (open grond)	Totaal
	%	%	%	%	%	%
Noord %	5	10	1	0	1	16
Oost %	7	17	3	1	3	31
Zuid %	9	9	3	1	5	28
West %	6	9	1	3	5	24
Totaal %	27	45	8	5	14	100
Steekproefomvang (gewogen)	281	458	81	54	142	1016

Doel en opzet van het onderzoek ^{3/3}

Respons (en non-respons)

In totaal zijn 16.368 agrarische ondernemers via email uitgenodigd deel te nemen aan het onderzoek. 1.016 agrariërs hebben de vragenlijst ingevuld, de respons is dus 6%. Alhoewel we dit als hoge respons mogen beschouwen voor online onderzoek in deze sector (2,5% is gebruikelijk), heeft 94% van de uitgenodigde agrariërs niet deelgenomen aan het onderzoek.

Zoals uit de vorige slide valt te concluderen is dit onderzoek representatief op het gebied van sector en regio. Door de beschikbaarheid van de agrarische database van AgriDirect kunnen we concluderen dat de steekproef ook representatief is op onderstaande kenmerken en wijkt dus ook niet af voor degene die niet gerepsondeerd hebben (94%). Om dit te kunnen concluderen is de steekproef van dit onderzoek (1016 agrariërs) vergeleken met alle bedrijven uit de agrarische database van AgriDirect (waarbij we geen significante verschillen zien tussen steekproef en de totale agrarische database). Het gaat dan om:

- Bedrijfsomvang in SO
- Totaal areaal in hectares
- Grootvee-eenheden (indien van toepassing)
- Aantal werknemers vanaf 15 uur per week
- Aantal seizoenarbeiders
- Teeltwijze (traditioneel / biologisch)
- Leeftijd ondernemer
- Bedrijfsopvolger aanwezig
- Huisbankier
- Verzekeringsmaatschappij
- Toekomstplannen (doorgaan / uitbreiden / stoppen)

Toekomst agrarisch bedrijf – de ondernemer zelf

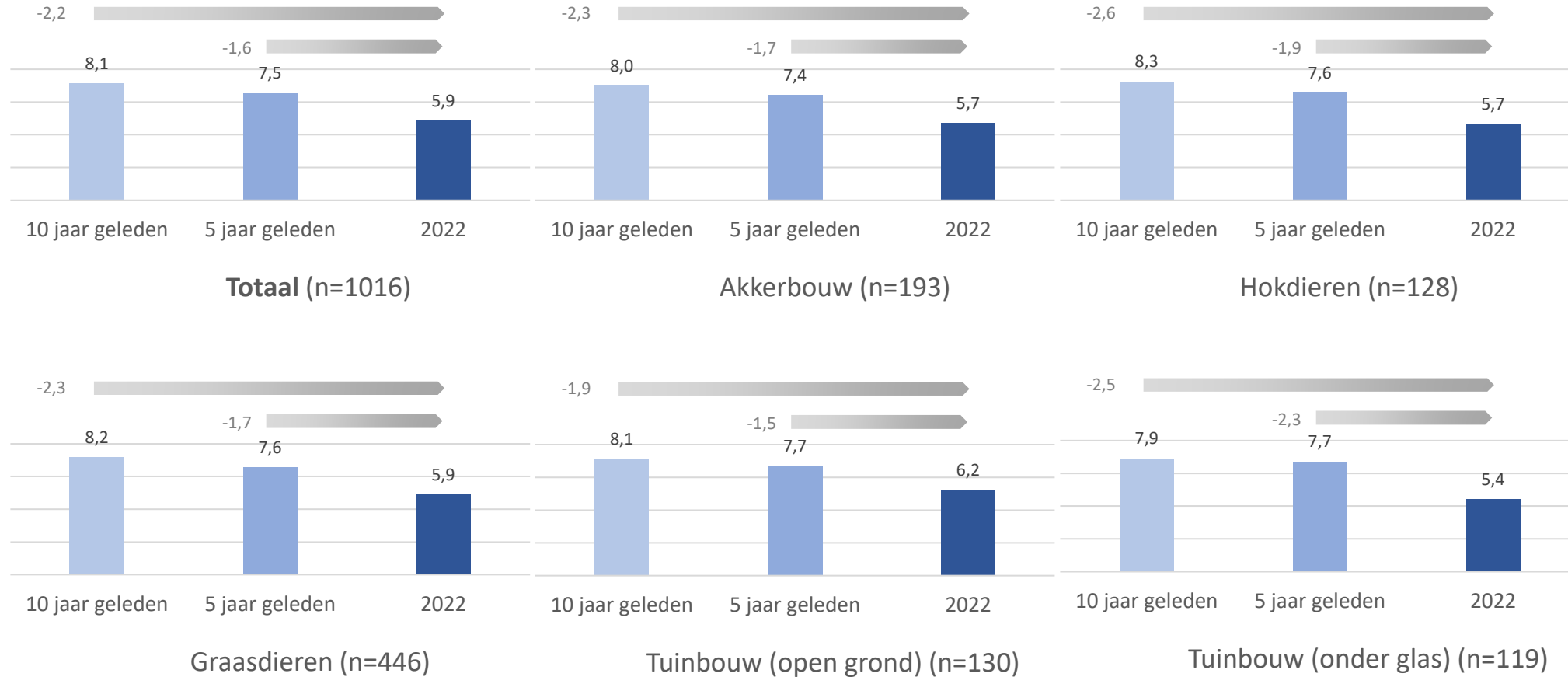
Vertrouwen toekomst agrarisch bedrijf

“Hoeveel vertrouwen heeft u in de toekomst van uw agrarisch bedrijf?” “Als we u deze vraag 5 jaar geleden hadden gesteld, welk cijfer had u toen gegeven voor het vertrouwen in de toekomst van uw agrarisch bedrijf? En 10 jaar geleden?”
Cijfer van 1 t/m 10, 1 = “helemaal geen vertrouwen” en 10 = “zeer groot vertrouwen”.

Vertrouwen in toekomst agrarisch bedrijf historisch laag: 5,9. Echter voor alle agrarische bedrijven gemiddeld is het vertrouwen in de toekomst nog redelijk.

5 jaar geleden was het vertrouwen nog groot en 10 jaar geleden nog zeer groot.

In de sector tuinbouw open grond ligt het vertrouwen iets hoger (6,2) en in de sector tuinbouw onder glas lager (5,4).

Houding ten aanzien van toekomst agrarisch bedrijf

Als het gaat over de toekomst van het agrarisch bedrijf geven agrariërs aan te maken te hebben met onmacht en onzekerheid.

Op het gebied van saamhorigheid staat de agrariër er redelijk neutraal in: geen samenhangsgevoel, maar ook niet echt het idee er alleen voor te staan (steun vanuit andere agrariërs zal later blijken).

Agrariërs slapen wel nog redelijk goed en hebben (nog steeds) plezier in het werk.

De agrariër is redelijk eensgezind, voor alle segmenten zien we dezelfde cijfers met hier en daar (kleine) verschillen.

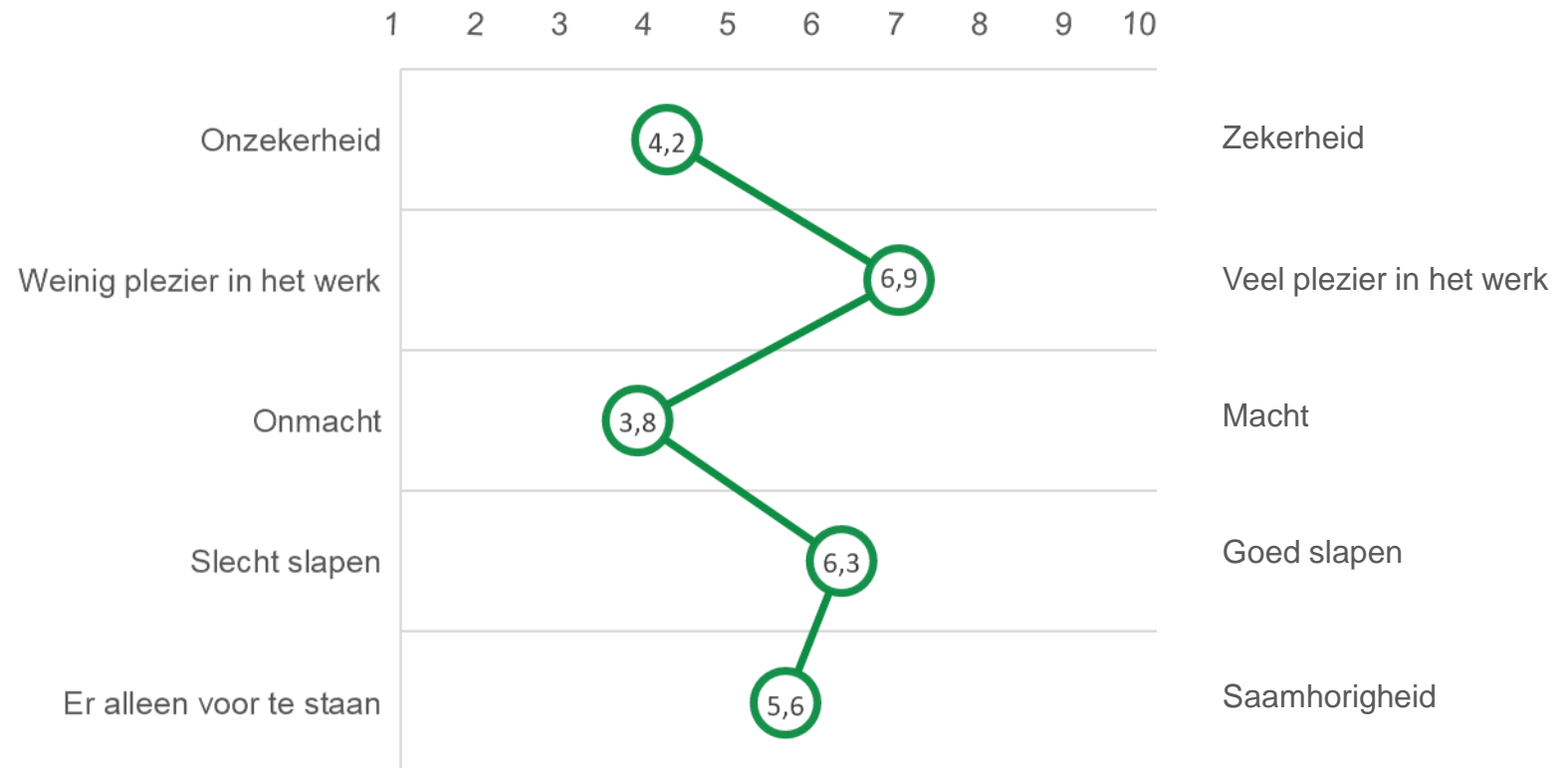
Onzekerheid is groter in het segment Hokdieren en tuinbouw onder glas: 3,8 en iets positiever voor tuinbouw open grond: 4,7.

Plezier in het werk is iets minder voor tuinbouw onder glas: 6,5.

Gevoelens van onmacht zijn iets groter voor tuinbouw onder glas: 3,3 en iets positiever voor tuinbouw open grond: 4,2.

Tuinbouwers onder glas slapen slechter: 5,6 en hebben (meer) het gevoel er alleen voor te staan: 4,6.

“Als we het hebben over de toekomst van uw agrarisch bedrijf, kunt u mij, voor elk van onderstaande zaken aangeven in welke mate dit het beste past bij hoe u hier nu tegenover staat?”

N = 1016

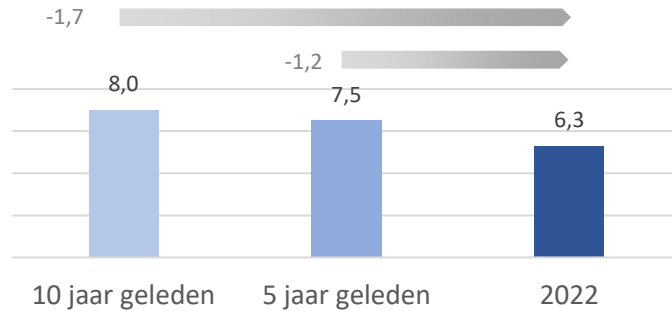
Geluksgevoel agrarische ondernemer

“Hoe gelukkig bent u op dit moment als agrarisch ondernemer?” “Hoe was uw geluksgevoel (als agrarisch ondernemer) 5 jaar geleden? En 10 jaar geleden?”
Cijfer van 1 t/m 10, 1 = “zeer ongelukkig” en 10 = “zeer gelukkig”.

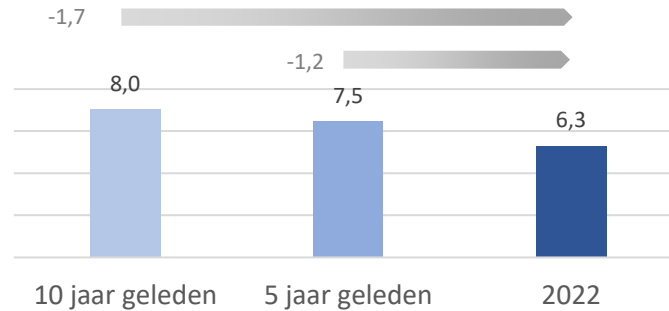
Geluksgevoel agrarische ondernemer historisch laag: 6,3. Echter voor alle agrarische bedrijven gemiddeld is het geluksgevoel nog redelijk.

In de sector tuinbouw onder glas ligt dit lager (5,9).

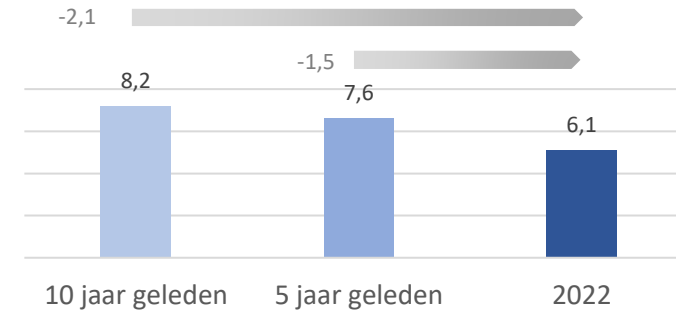
5 jaar geleden was het geluksgevoel nog groot (gelukkig) en 10 jaar geleden nog zeer groot (zeer gelukkig).

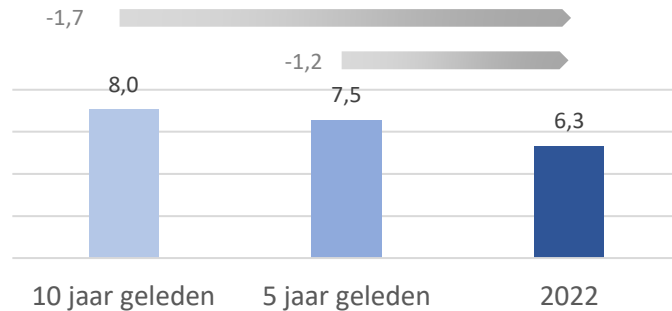
Totaal (n=1016)

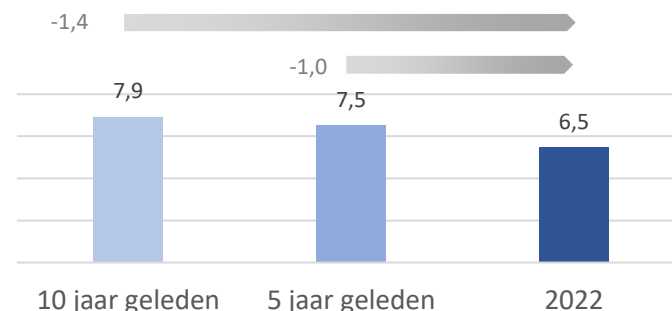
Akkerbouw (n=193)

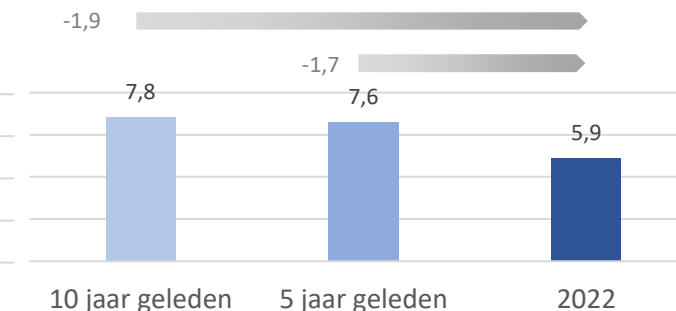
Hokdieren (n=128)

Graasdieren (n=446)

Tuinbouw (open grond) (n=130)

Tuinbouw (onder glas) (n=119)

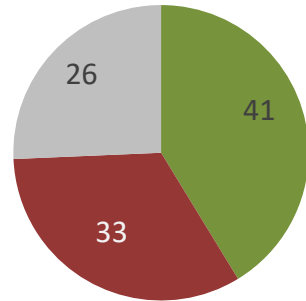
Bedrijfsopvolging

“Heeft u een bedrijfsopvolger voor uw agrarisch bedrijf?”

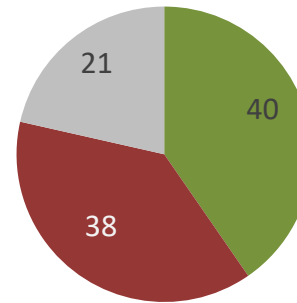
Voor 41% van de agrarische bedrijven is een bedrijfsopvolger aanwezig, in 33% (nog) niet en voor 26% van de bedrijven speelt dit (nog) niet.

In de sector graasdieren ligt het aandeel bedrijfsopvolger hoger: 47%, in de sector hokdieren iets lager (37%), in de sector tuinbouw open grond lager (35%) en in de sector tuinbouw onder glas veel lager (22%).

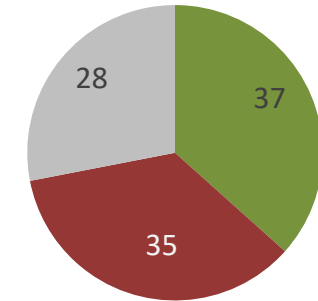
Als we alleen kijken naar bedrijven waar opvolging wel van toepassing is, zien we grote verschillen tussen de sectoren: 64% van de graasdierbedrijven heeft een opvolger, bij tuinbouw onder glas is dit slechts 35%, bij tuinbouw open grond 48%.

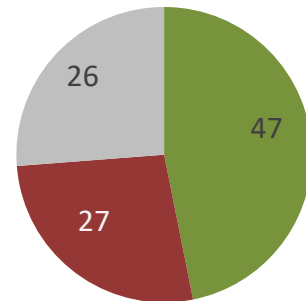
Totaal (n=1016)

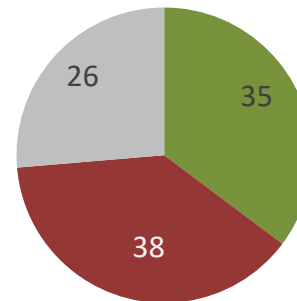
Akkerbouw (n=193)

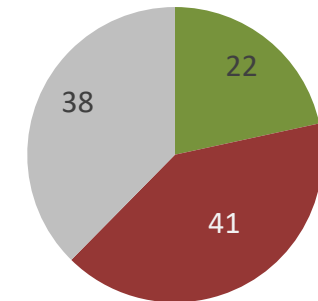
Hokdieren (n=128)

Graasdieren (n=446)

Tuinbouw (open grond) (n=130)

Tuinbouw (onder glas) (n=119)

■ ja
■ nee
■ (nog) niet van toepassing

“In welke mate bent u het eens met de volgende stellingen?”

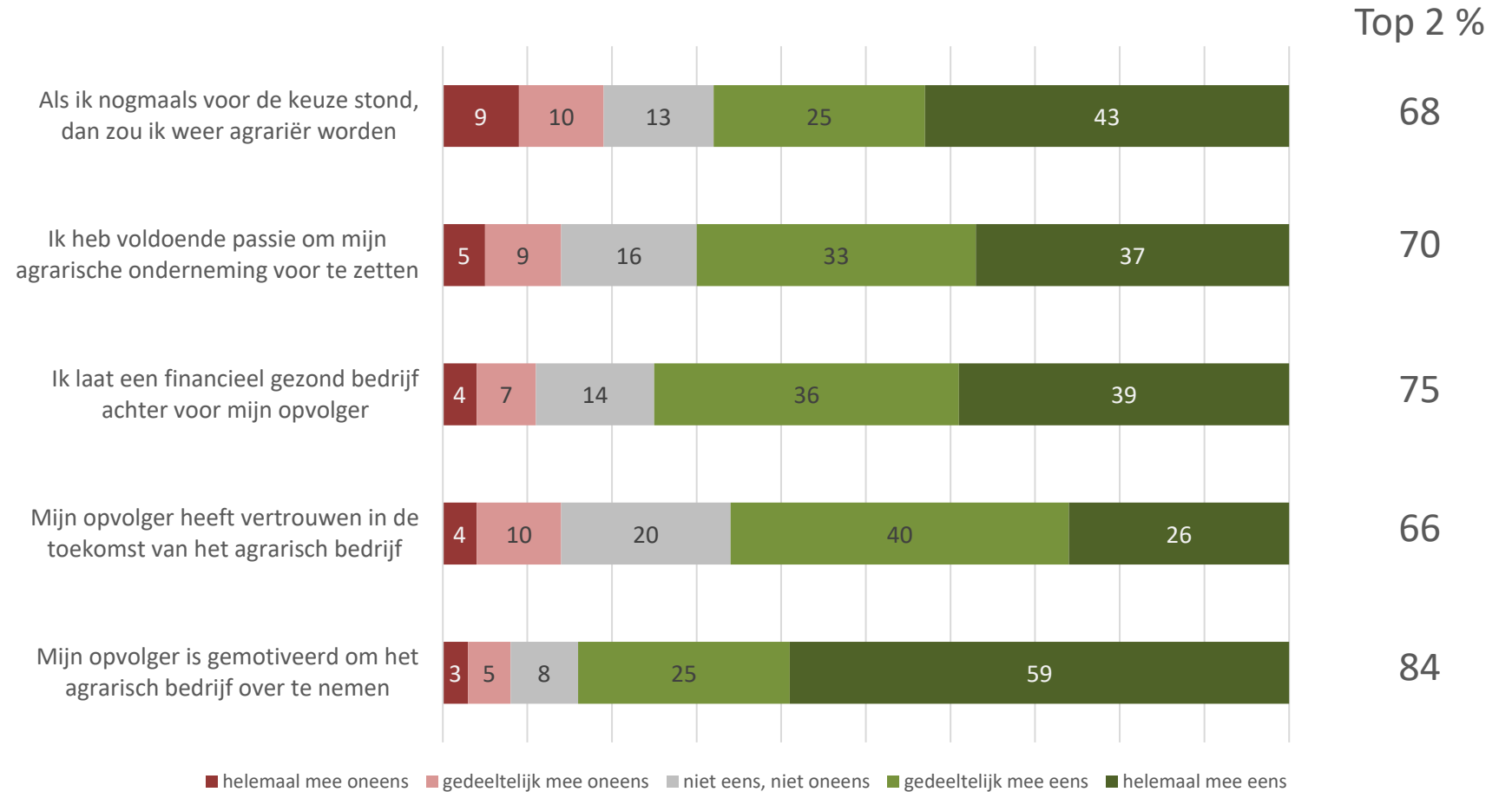
68% van de agrariërs zou weer voor het vak kiezen en 70% geeft aan voldoende passie te hebben om de onderneming voort te zetten.

Als er een opvolger aanwezig is, dan geeft 75% aan dat ze een financieel gezond bedrijf achterlaten.

In 66% van de gevallen wordt aangegeven dat de opvolger vertrouwen in de toekomst heeft, 84% geeft aan dat de opvolger gemotiveerd is om het bedrijf over te nemen.

Bovenstaande cijfers verschillen wel per sector (zie volgende slide). Meest opvallende:

- Tuinbouw onder glas minder positief over alle aspecten (m.u.v. eigen passie)

“In welke mate bent u het eens met de volgende stellingen?”

	Totaal % top 2	Akkerbouw % top 2	Hokdieren % top 2	Graasdieren % top 2	Tuinbouw (open grond) % top 2	Tuinbouw (onder glas) % top 2
Als ik nogmaals voor de keuze stond, dan zou ik weer agrariër worden	68%	68%	61%	69%	70%	50%
Ik heb voldoende passie om mijn agrarische onderneming voor te zetten	70%	65%	74%	73%	72%	69%
Ik laat een financieel gezond bedrijf achter voor mijn opvolger	75%	76%	85%	75%	69%	61%
Mijn opvolger heeft vertrouwen in de toekomst van het agrarisch bedrijf	66%	71%	64%	64%	67%	48%
Mijn opvolger is gemotiveerd om het agrarisch bedrijf over te nemen	84%	86%	81%	85%	82%	79%
<i>Steekproefomvang</i>	<i>1016</i>	<i>193</i>	<i>128</i>	<i>446</i>	<i>130</i>	<i>119</i>

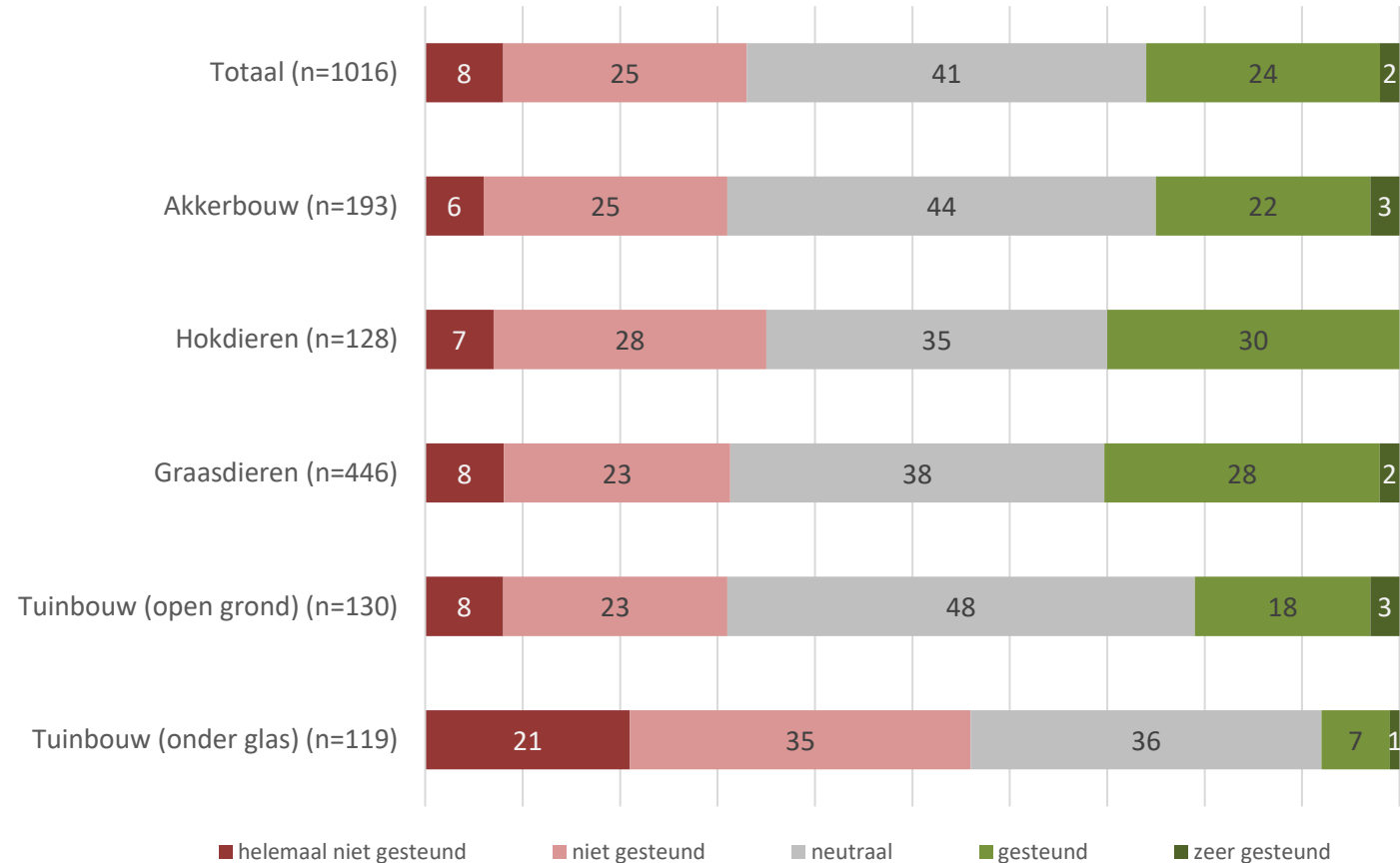
Toekomst agrarisch bedrijf – (externe) zaken

Mate van ondersteuning toekomst agrarisch bedrijf - algemeen

Slecht 26% van de agrariërs voelt zich gesteund als het gaat om zaken op het gebied van de toekomst van het bedrijf, 41% staat hier neutraal in en 33% voelt zich niet gesteund. Dit komt overeen met voorgaande resultaten over saamhorigheid.

Binnen de sector hokdieren en graasdieren voelen de agrariërs zich iets meer gesteund. Binnen de sector tuinbouw open grond iets minder en binnen de sector tuinbouw onder glas veel minder.

“In welke mate voelt u zich in het algemeen gesteund als het gaat om ondersteuning bij het voeren van uw agrarisch bedrijf en dus de toekomst van uw agrarisch bedrijf?”

Mate van ondersteuning toekomst agrarisch bedrijf – oordeel organisaties/instanties

Ondersteuning vooral vanuit andere agrariërs, toeleveranciers, afnemers en omwonende / buurt.

Redelijke ondersteuning vanuit externe voorlichters / adviseurs.

Weinig ondersteuning vanuit belangenorganisaties.

Geen ondersteuning vanuit gemeente, bank en provincie.

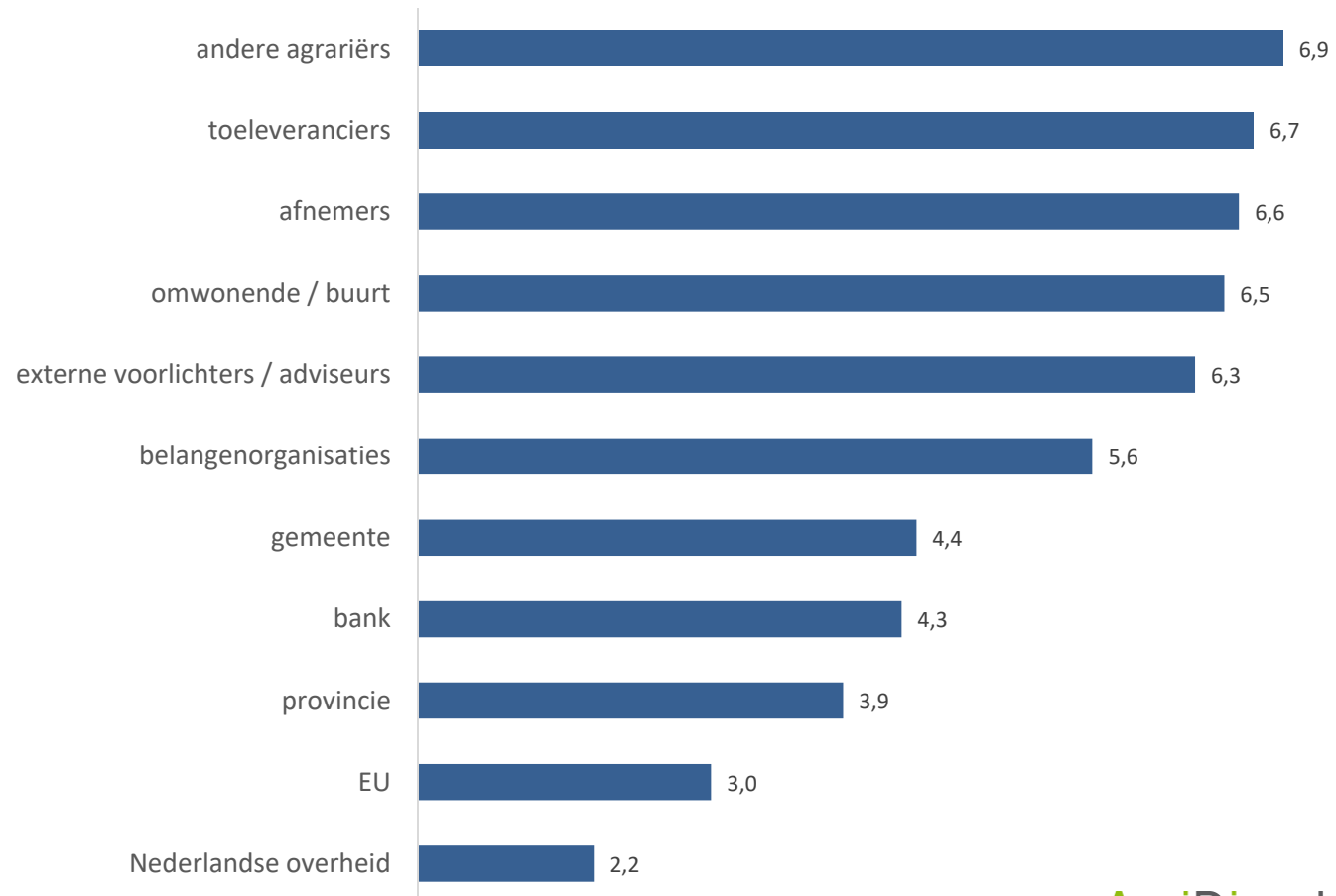
Helemaal geen ondersteuning vanuit EU en Nederlandse overheid.

Wederom eensgezindheid onder agrariërs in hun oordeel over ondersteuning vanuit organisaties/instanties, met uitzondering van de sector tuinbouw onder glas:

- andere agrariërs: 6,3
- toeleveranciers: 5,8
- afnemers: 5,9
- omwonende / buurt: 5,7
- externe voorlichters / adviseurs: 5,7
- belangenorganisaties: 5,1
- gemeente: 3,6
- provincie: 3,1
- EU: 2,5

“In welke mate krijgt u ondersteuning van onderstaande organisaties/instanties als het gaat over zaken die te maken hebben met de toekomst van uw agrarisch bedrijf?”

Cijfer van 1 t/m 10, 1 = “helemaal geen ondersteuning” en 10 = “zeer veel ondersteuning”.

N = 1016

Impact (externe) zaken toekomst agrarisch bedrijf

Belangrijkste 'barrière' die de toekomst van het bedrijf in de weg kan staan is 'politiek/regelgeving' (grote impact).

Passie en welzijn agrariër heeft een redelijk grote impact op de toekomst van het bedrijf.

Economie, natuur/klimaat en publieke opinie hebben een redelijke impact op de toekomst van het bedrijf.

Ook hier eensgezindheid onder agrariërs van de verschillende sectoren.

“Er zijn een groot aantal zaken die de toekomst van agrariërs in de weg kan staan en van invloed kunnen zijn op de voortgang en toekomst van uw bedrijf. Deze zaken hebben we getracht in 5 thema's te verdelen. Kunt u voor elk thema aangeven hoe groot de impact voor u hiervan is op het voortbestaan van uw agrarische onderneming?”

Cijfer van 1 t/m 10, 1 = “zeer kleine impact” en 10 = “zeer grote impact”.

N = 1016

Maximum aantal dieren bedrijf / sector - graasdieren

“Hoeveel dieren houdt u op dit moment op uw bedrijf?” “Hoeveel dieren zou u (theoretisch) maximaal op uw bedrijf kunnen houden?” “Vindt u dat er een maximum zou moeten zijn aan het aantal dieren dat een agrariër binnen uw sector aan dieren op het bedrijf mag houden?” Niet kijkend naar uw eigen bedrijf, maar naar de sector in zijn geheel. Bent u dan van mening dat de totale veestapel moet inkrimpen?”

Indien graasdieren op het bedrijf worden gehouden, dan geeft 76% van de agrariërs aan dat het maximum aantal graasdieren dat op het bedrijf gehouden kan worden HOGER ligt dan het aantal graasdieren dat momenteel op het bedrijf wordt gehouden, 24% zit dus al aan het maximum. Indien het maximum nog niet bereikt is, kunnen er gemiddeld 39% meer graasdieren worden gehouden.

28% van de graasdierhouders is van mening dat er een maximum moet komen voor het aantal dieren dat een agrariër binnen hun sector aan dieren op het bedrijf mag houden, 56% is tegenstander van een maximum en 16% heeft hier geen mening over.

16% van de graasdierhouders is van mening dat de totale veestapel van hun sector moet inkrimpen, 72% is tegenstander van inkrimpen en 12% heeft hier geen mening over.

Maximum aantal dieren bedrijf / sector - hokdieren

*“Hoeveel dieren houdt u op dit moment op uw bedrijf?” “Hoeveel dieren zou u (theoretisch) maximaal op uw bedrijf kunnen houden?”
“Vindt u dat er een maximum zou moeten zijn aan het aantal dieren dat een agrariër binnen uw sector aan dieren op het bedrijf mag houden?” Niet kijkend naar uw eigen bedrijf, maar naar de sector in zijn geheel. Bent u dan van mening dat de totale veestapel moet inkrimpen?”*

Indien hokdieren op het bedrijf worden gehouden, dan geeft 61% van de agrariërs aan dat het maximum aantal hokdieren dat op het bedrijf gehouden kan worden HOGER ligt dan het aantal hokdieren dat momenteel op het bedrijf wordt gehouden, 39% zit dus al aan het maximum. Indien het maximum nog niet bereikt is, kunnen er gemiddeld 37% meer hokdieren worden gehouden.

23% van de hokdierhouders is van mening dat er een maximum moet komen voor het aantal dieren dat een agrariër binnen hun sector aan dieren op het bedrijf mag houden, 54% is tegenstander van een maximum en 23% heeft hier geen mening over.

22% van de hokdierhouders is van mening dat de totale veestapel van hun sector moet inkrimpen, 67% is tegenstander van inkrimpen en 11% heeft hier geen mening over.

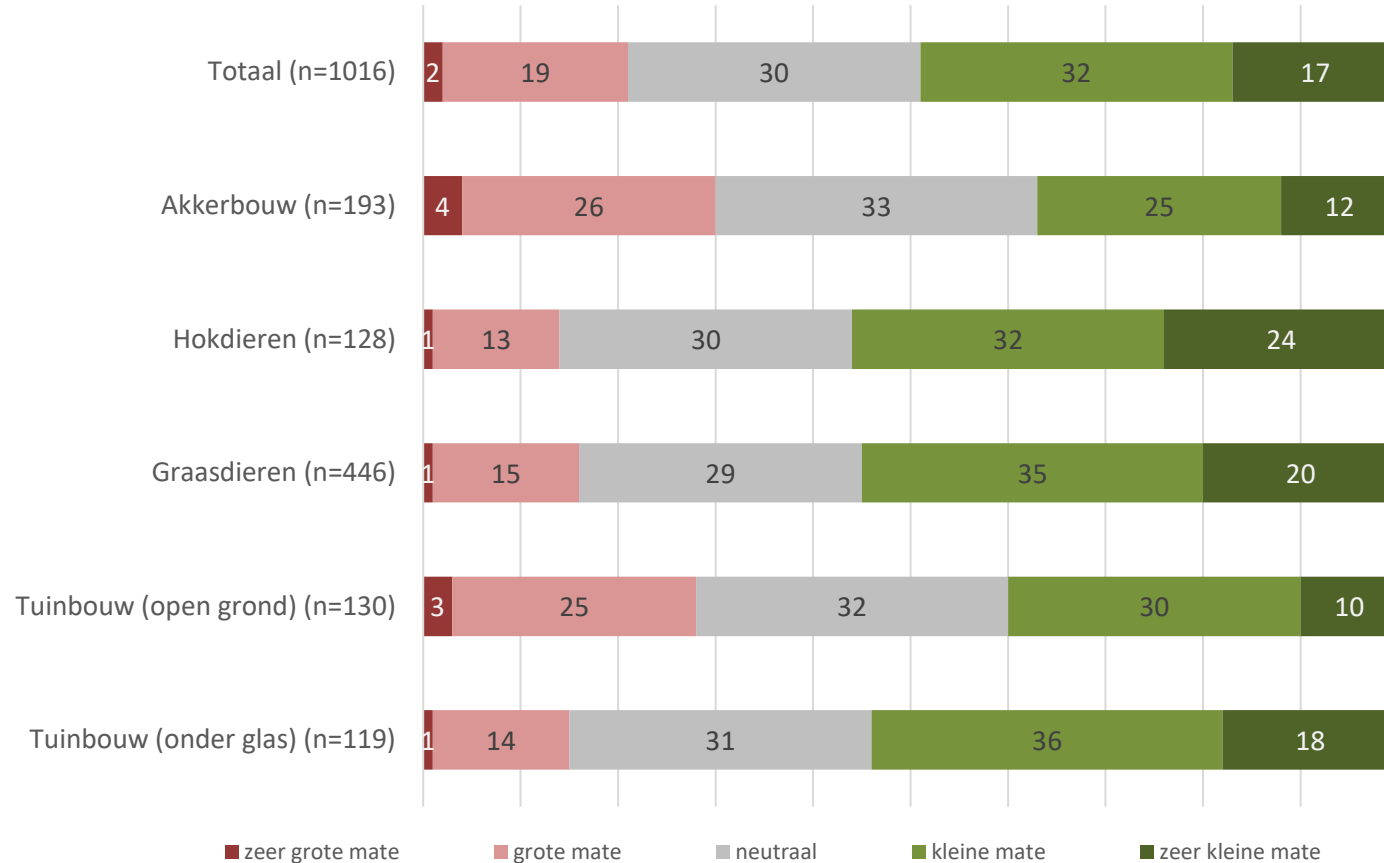
Feitelijke klimaatveranderingen als bedreiging voortbestaan agrarisch bedrijf

Feitelijke klimaatveranderingen en direct veranderende omstandigheden voor gewassen (zachte winters, meer droogte, CO2-concentratietoename e.d.), maar ook door indirecte effecten (nieuwe ziekten en plagen, behoeften aan andere teelten en risico's van bedrijfsvoering) wordt door 21% van de agrariërs gezien als een bedreiging van de toekomst van het bedrijf.

Hier zien we grote verschillen naar sector:

- Akkerbouw (30%) en tuinbouw open grond (28%) zien feitelijke klimaatveranderingen vaker als bedreiging
- Hokdieren (14%), graasdieren (16%) en tuinbouw onder glas (15%) zien feitelijke klimaatveranderingen juist minder vaak als bedreiging

“In welke mate zijn klimaatveranderingen een bedreiging voor het voortbestaan van uw agrarisch bedrijf? Let wel: we bedoelen hier de feitelijke klimaat veranderingen en NIET regelgeving die bedoelt is om klimaatverandering tegen te gaan.”

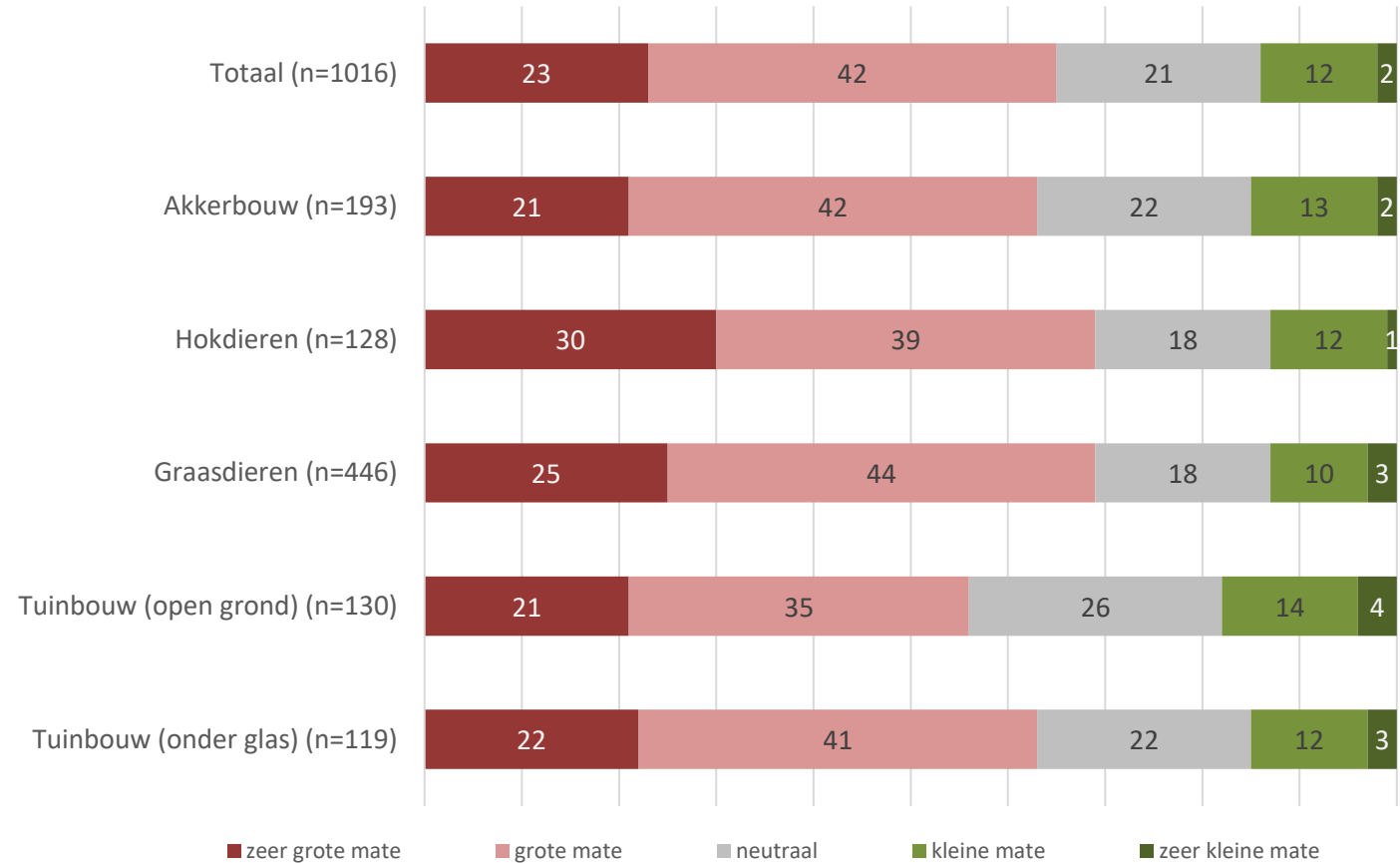
Regelgeving n.a.v. klimaatveranderingen als bedreiging voortbestaan agrarisch bedrijf

Regelgeving n.a.v. klimaatveranderingen wordt door 65% van de agrariërs gezien als een bedreiging van de toekomst van het bedrijf.

Ook hier zien we (grote) verschillen naar sector:

- Hokdieren (69%), graasdieren (69%) zien regelgeving n.a.v. klimaatveranderingen vaker als bedreiging
- Tuinbouw open grond (56%) ziet regelgeving n.a.v. klimaatveranderingen juist veel minder vaak als bedreiging

“In welke mate is regelgeving, bedoelt om klimaatveranderingen tegen te gaan, een bedreiging voor het voortbestaan van uw agrarisch bedrijf?”

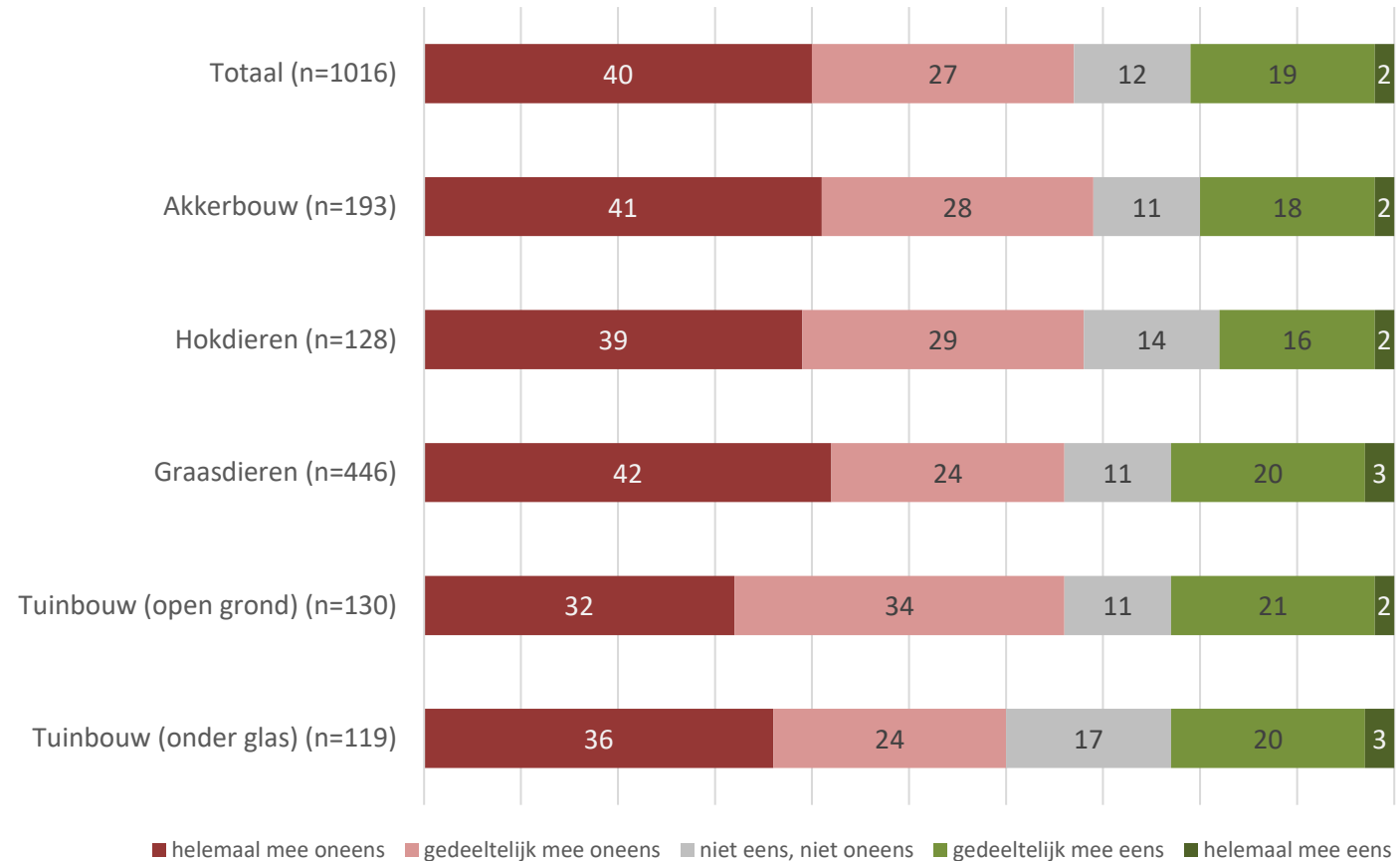

Negatieve impact agrarische sector op natuur, milieu en klimaat

21% van de agrariërs is het ermee eens dat de agrarische sector ook een negatieve impact heeft op natuur, milieu en klimaat, 12% staat hier neutraal in en 67% is het hiermee oneens.

We zien hier geen (grote) verschillen naar sector.

“Net zoals alle andere bedrijven wordt gesteld dat de agrarische sector ook een negatieve impact heeft op natuur, milieu en klimaat. In welke mate bent u het eens met deze stelling?”

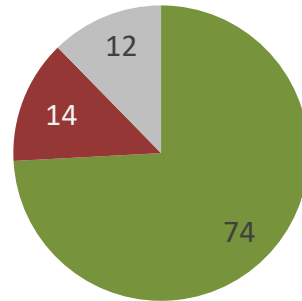

Voldoende maatregelen sector om negatieve impact op natuur, milieu en klimaat aan te pakken

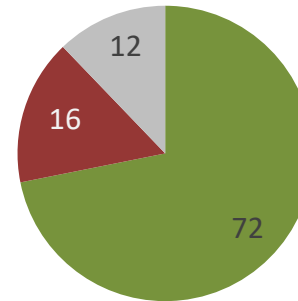
74% van de agrariërs vindt dat de totale sector genoeg doet om maatregelen te treffen om de negatieve impact op natuur, milieu en klimaat aan te pakken.

Voor de sector 'hokdieren' ligt dit veel hoger (86%) en voor de sectoren tuinbouw open grond (68%) lager en voor tuinbouw onder glas veel lager (63%).

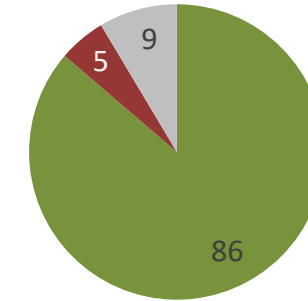
"Vindt u dat de totale sector genoeg doet om maatregelen te treffen om de negatieve impact op natuur, milieu en klimaat aan te pakken?"

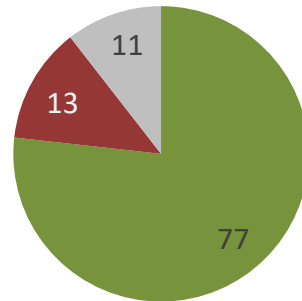
Totaal (n=1016)

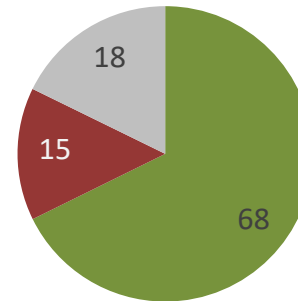
Akkerbouw (n=193)

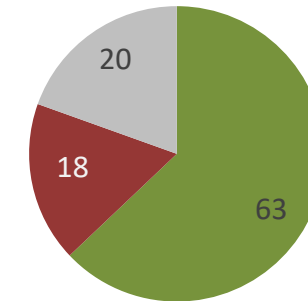
Hokdieren (n=128)

Graasdieren (n=446)

Tuinbouw (open grond) (n=130)

Tuinbouw (onder glas) (n=119)

■ ja
■ nee
■ weet niet

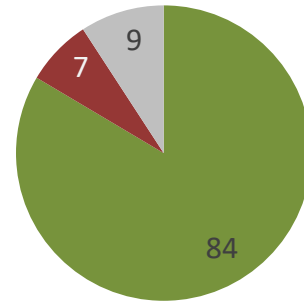
Voldoende maatregelen individuele ondernemer om negatieve impact op natuur, milieu en klimaat aan te pakken

84% van de agrariërs vindt dat ze zelf genoeg doen om maatregelen te treffen om de negatieve impact op natuur, milieu en klimaat aan te pakken.

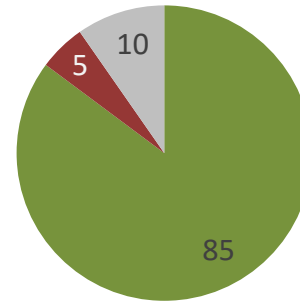
Voor de sector 'hokdieren' ligt dit iets hoger (88%).

Gecombineerd met de vorige slide valt dus te concluderen dat vooral binnen de tuinbouw sector (open grond en onder glas) agrariërs van mening zijn, dat andere agrariërs binnen de sector meer maatregelen moeten nemen om de negatieve impact op natuur, milieu en klimaat aan te pakken (en zichzelf dus wel voldoende maatregelen nemen).

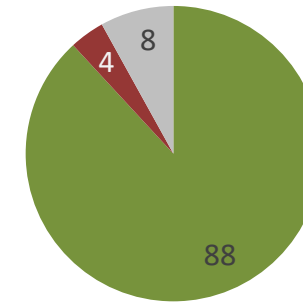
"Vindt u dat u als (individuele) agrarische ondernemer genoeg doet om maatregelen te treffen om de negatieve impact op natuur, milieu en klimaat aan te pakken?"

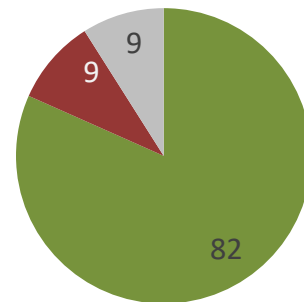
Totaal (n=1016)

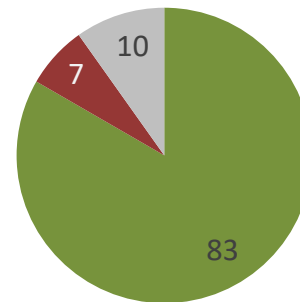
Akkerbouw (n=193)

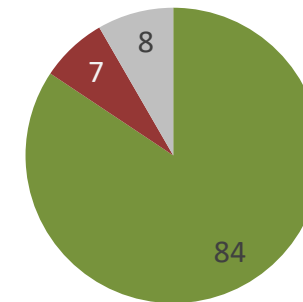
Hokdieren (n=128)

Graasdieren (n=446)

Tuinbouw (open grond) (n=130)

Tuinbouw (onder glas) (n=119)

■ ja
■ nee
■ weet niet

Houding ten aanzien van impact agrarische bedrijven op natuur en het milieu 1/2

94% geeft aan het eens te zijn dat een groot deel van het Nederlandse landschap in beheer is bij agrariërs en dat het verdwijnen van agrarische bedrijven slecht is voor natuur en milieu (88% eens).

Slecht 15% geeft aan het eens te zijn dat het verdwijnen van agrarische bedrijven een positief effect op natuur en milieu kan hebben.

Alleen voor de sector tuinbouw onder glas verschillen de cijfers (zie volgende slide):

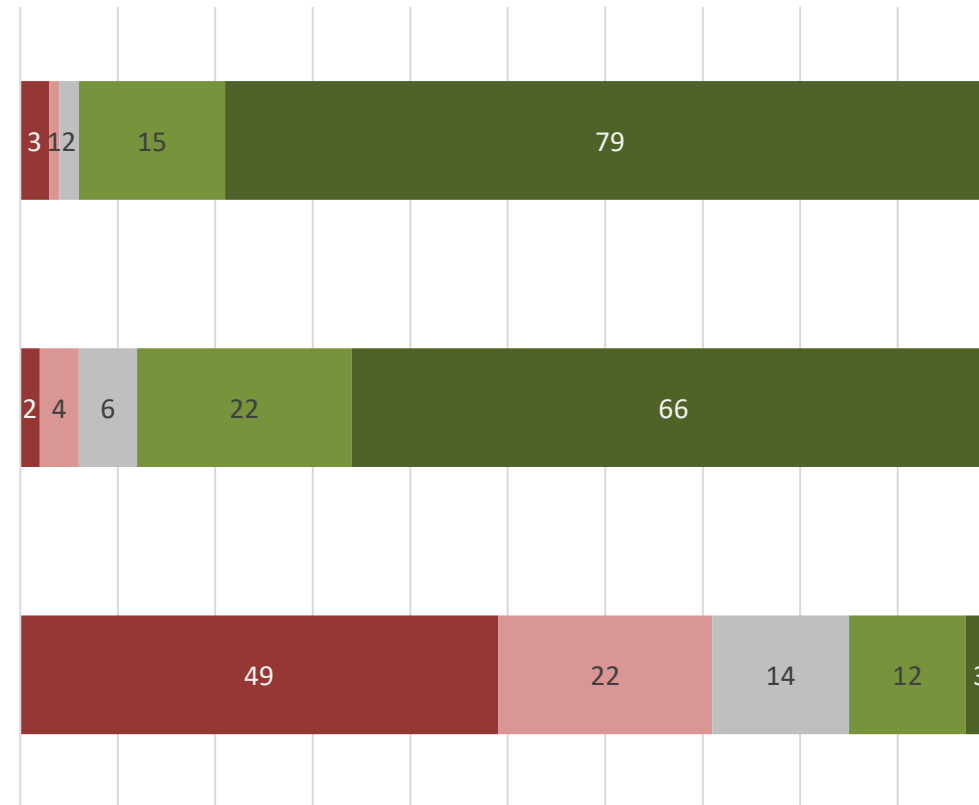
- 90% eens dat een groot deel van het Nederlandse landschap in beheer is bij agrariërs
- 81% eens dat het verdwijnen van agrarische bedrijven slecht is voor natuur en milieu

"In welke mate bent u het eens met de volgende stellingen?"

Een groot deel van het landschap in Nederland is in beheer bij agrariërs. Zonder agrariërs vervalt het Nederlands landschap

Het verdwijnen van agrarische bedrijven is slecht voor de natuur en het milieu

Het verdwijnen van agrarische bedrijven kan ook een positief effect hebben op natuur en milieu

■ helemaal mee oneens ■ gedeeltelijk mee oneens ■ niet eens, niet oneens ■ gedeeltelijk mee eens ■ helemaal mee eens

N = 1016

Houding ten aanzien van impact agrarische bedrijven op natuur en het milieu 2/2

“In welke mate bent u het eens met de volgende stellingen?”

	Totaal % top 2	Akkerbouw % top 2	Hokdieren % top 2	Graasdieren % top 2	Tuinbouw (open grond) % top 2	Tuinbouw (onder glas) % top 2
Een groot deel van het landschap in Nederland is in beheer bij agrariërs. Zonder agrariërs vervalt het Nederlands landschap	94%	93%	94%	95%	95%	90%
Het verdwijnen van agrarische bedrijven is slecht voor de natuur en het milieu	88%	88%	87%	89%	90%	81%
Het verdwijnen van agrarische bedrijven kan ook een positief effect hebben op natuur en milieu	15%	12%	18%	14%	21%	17%
<i>Steekproefomvang</i>	1016	193	128	446	130	119

Houding ten aanzien van wet- en regelgeving, kringlooplandbouw en stikstof 1/2

95% van de agrariërs is het eens dat er teveel wet- en regelgeving is. 74% geeft echter wel aan dat bepaalde wet- en regelgeving nodig is voor de sector.

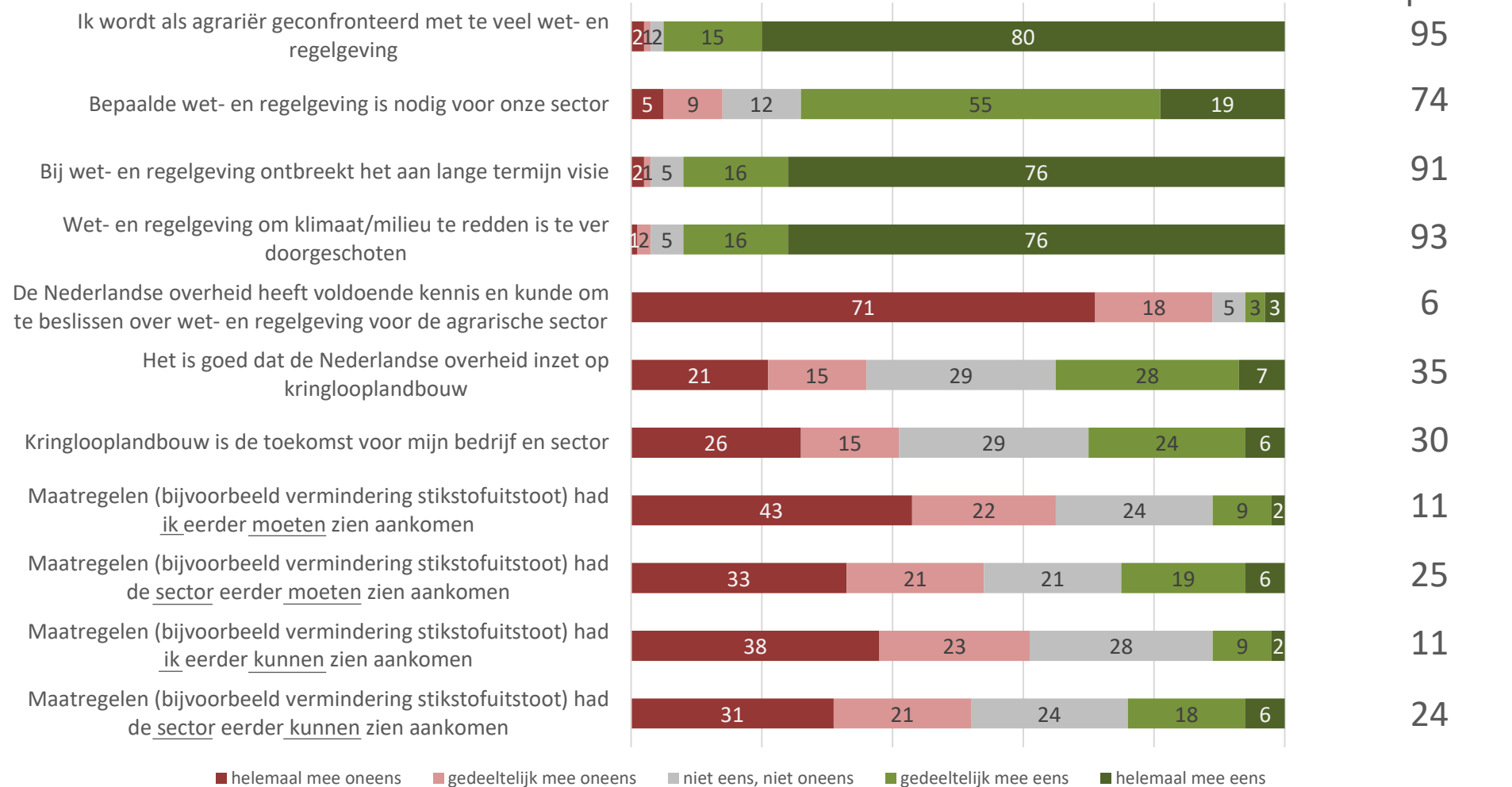
Problemen bij wet- en regelgeving is het gebrek aan lange termijn visie (91%), de regelgeving te ver is doorgeschoten (93%) en dat er te weinig kennis en kunde is (bij de Nederlandse overheid): slechts 6% geeft immers aan dat de overheid wel voldoende kennis en kunde heeft.

Voor 35% is het goed dat de overheid inzet op kringlooplandbouw, 30% geeft aan dat kringlooplandbouw de toekomst voor het bedrijf (en sector) is. Op dit gebied zien we echter grote verschillen tussen sectoren (zie volgende slide).

11% geeft dat ze zelf (bepaalde) maatregelen eerder hadden moeten zien komen, 25% geeft aan dat de sector deze maatregelen eerder had moeten zien aankomen.

11% geeft dat ze zelf (bepaalde) maatregelen eerder hadden kunnen zien komen, 24% geeft aan dat de sector deze maatregelen eerder had kunnen zien aankomen.

“In welke mate bent u het eens met de volgende stellingen?”

N = 1016

Houding ten aanzien van wet- en regelgeving, kringlooplandbouw en stikstof 2/2

“In welke mate bent u het eens met de volgende stellingen?”

	Totaal % top 2	Akkerbouw % top 2	Hokdieren % top 2	Graasdieren % top 2	Tuinbouw (open grond) % top 2	Tuinbouw (onder glas) % top 2
Ik wordt als agrariër geconfronteerd met te veel wet- en regelgeving	95%	95%	96%	97%	92%	95%
Bepaalde wet- en regelgeving is nodig voor onze sector	74%	73%	70%	75%	75%	77%
Bij wet- en regelgeving ontbreekt het aan lange termijn visie	91%	92%	95%	92%	88%	88%
Wet- en regelgeving om klimaat/milieu te redden is te ver doorgeschoten	93%	91%	94%	93%	93%	93%
De Nederlandse overheid heeft voldoende kennis en kunde om te beslissen over wet- en regelgeving voor de agrarische sector	6%	8%	5%	4%	8%	9%
Het is goed dat de Nederlandse overheid inzet op kringlooplandbouw	35%	28%	18%	41%	38%	35%
Kringlooplandbouw is de toekomst voor mijn bedrijf en sector	30%	24%	15%	39%	24%	25%
Maatregelen (bijvoorbeeld vermindering stikstofuitstoot) had <u>ik</u> eerder <u>moeten</u> zien aankomen	11%	12%	7%	8%	16%	13%
Maatregelen (bijvoorbeeld vermindering stikstofuitstoot) had de <u>sector</u> eerder <u>moeten</u> zien aankomen	25%	25%	14%	23%	28%	27%
Maatregelen (bijvoorbeeld vermindering stikstofuitstoot) had <u>ik</u> eerder <u>kunnen</u> zien aankomen	11%	12%	5%	11%	12%	8%
Maatregelen (bijvoorbeeld vermindering stikstofuitstoot) had de <u>sector</u> eerder <u>kunnen</u> zien aankomen	24%	27%	16%	24%	24%	18%
<i>Steekproefomvang</i>	<i>1016</i>	<i>193</i>	<i>128</i>	<i>446</i>	<i>130</i>	<i>119</i>

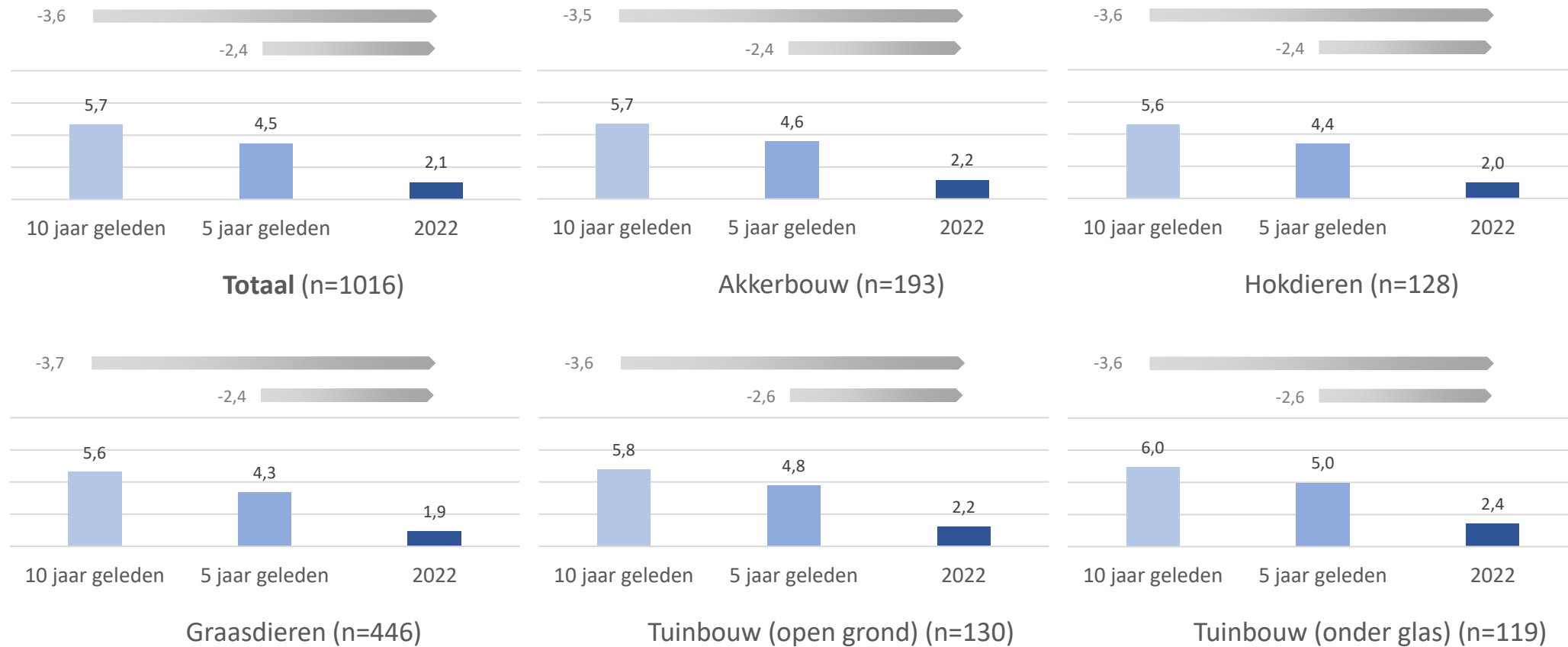
Vertrouwen Nederlandse overheid

“Hoeveel vertrouwen heeft u in de Nederlandse overheid als instantie die opkomt voor de belangen van de Nederlandse agrarische bedrijven?” “Als we u deze vraag 5 jaar geleden hadden gesteld, welk cijfer had u toen gegeven voor het vertrouwen in de Nederlandse overheid als instantie die opkomt voor de belangen van de Nederlandse agrarische bedrijven? En 10 jaar geleden?”
Cijfer van 1 t/m 10, 1 = “helemaal geen vertrouwen” en 10 = “zeer groot vertrouwen”.

Vertrouwen in de Nederlandse overheid dramatisch laag: 2,1.

5 jaar geleden was het vertrouwen ook al laag (4,5), terwijl 10 jaar geleden het vertrouwen nog enigszins redelijk was (5,7).

Naar sector zien we geen noemenswaardige verschillen.

Suggesties voor Nederlandse overheid

“Wat kan of moet de Nederlandse overheid doen om dit vertrouwen te herstellen / te vergroten?” – spontaan genoemd

N = 1016

Beoordeling marge: eigen marge vs. consumentenprijs

De Nederlandse agrariër is redelijk ontevreden over de marge op de producten die ze afzetten. Vergelijken ze hun eigen marge met de prijs die consumenten betalen (en dus eigenlijk met de marge van de retail), dan ziet 75% dit als oneerlijk.

De marge in de sector akkerbouw (4,7) en hokdieren (4,4) wordt als 'te laag' beoordeeld. In deze sectoren wordt de vergelijking met de prijs die consumenten betalen vaker als oneerlijk gezien (akkerbouw: 89% en hokdieren: 82%).

In de sector tuinbouw onder glas is men minder vaak negatief over de vergelijking met de prijs die consumenten betalen en hun eigen marge (56% ziet dit als oneerlijk).

“Hoe tevreden bent u over de marge op de producten die u afzet vanuit uw agrarisch bedrijf?” “Hoe eerlijk vindt u deze marge in vergelijking met de prijs die consumenten (uiteindelijk) betalen voor de (eind)producten vanuit uw agrarisch bedrijf?”

Oordeel eigen marge

5,3

Totaal (n=1016)

4,7

Akkerbouw (n=193)

4,4

Hokdieren (n=128)

5,6

Graasdieren (n=446)

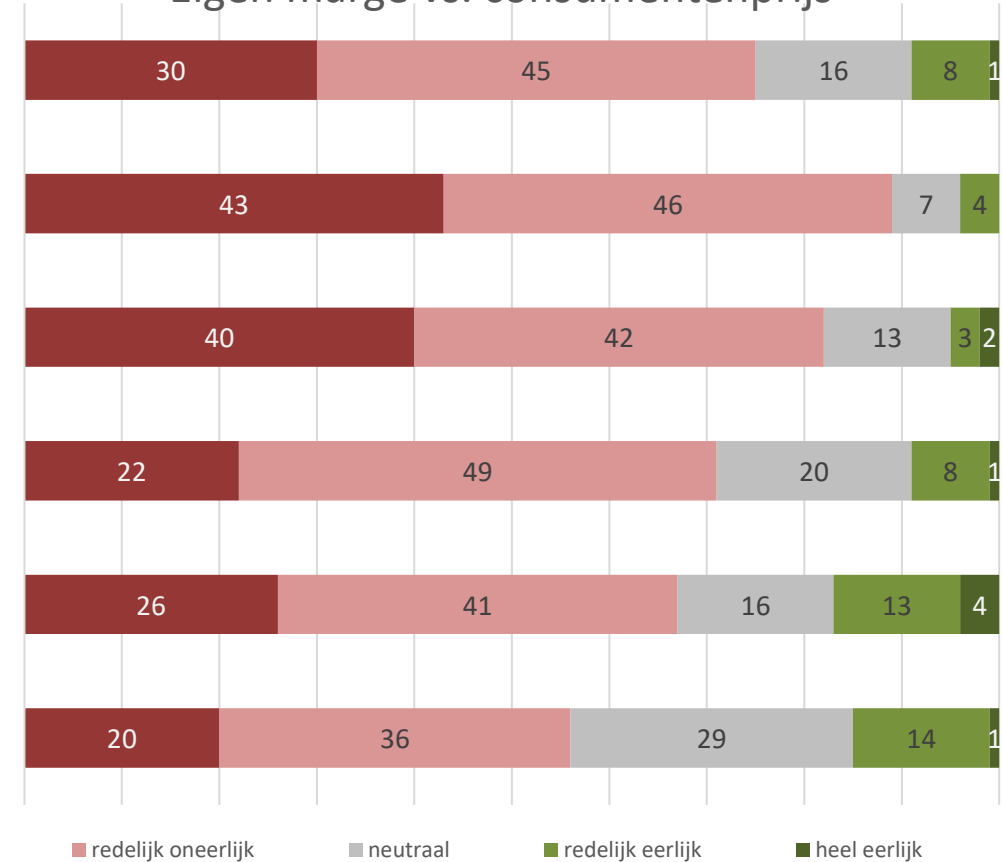
5,6

Tuinbouw (open grond) (n=130)

5,5

Tuinbouw (onder glas) (n=119)

Eigen marge vs. consumentenprijs

Beoordeling marge: eigen marge vs. marge toeleveranciers

Agrariërs denken dat toeleveranciers een redelijke marge maken op producten/diensten die zij aanbieden aan agrariërs.

59% geeft aan dat de marge van toeleveranciers oneerlijk is in vergelijking met de marge van de agrariër zelf.

In de sector hokdieren verwacht men een goede marge voor toeleveranciers en vinden de vergelijking (met hun eigen marge) dan ook vaker oneerlijk (69%).

Akkerbouwers zien de vergelijking (met hun eigen marge) dan ook vaker als oneerlijk (69%).

In de sector tuinbouw onder glas is de verwachting dat de marge van toeleveranciers beperkt is en vinden de vergelijking (met hun eigen marge) dan ook minder vaak oneerlijk (39%).

“Denkend aan alle producten en diensten die u aanschaft voor uw agrarische onderneming en de (toe)leveranciers die dit aanbieden, wat vindt of denkt u van de marge die zij hebben/krijgen op de producten/diensten die zij aan u verkopen?” “Hoe eerlijk vindt u de marge op de producten die u afzet vanuit uw agrarisch bedrijf in vergelijking met de marge die (toe)leveranciers hebben/krijgen op de producten/diensten die zij aan u verkopen?”

Oordeel marge leveranciers

6,6

Totaal (n=1016)

6,6

Akkerbouw (n=193)

7,0

Hokdieren (n=128)

6,6

Graasdieren (n=446)

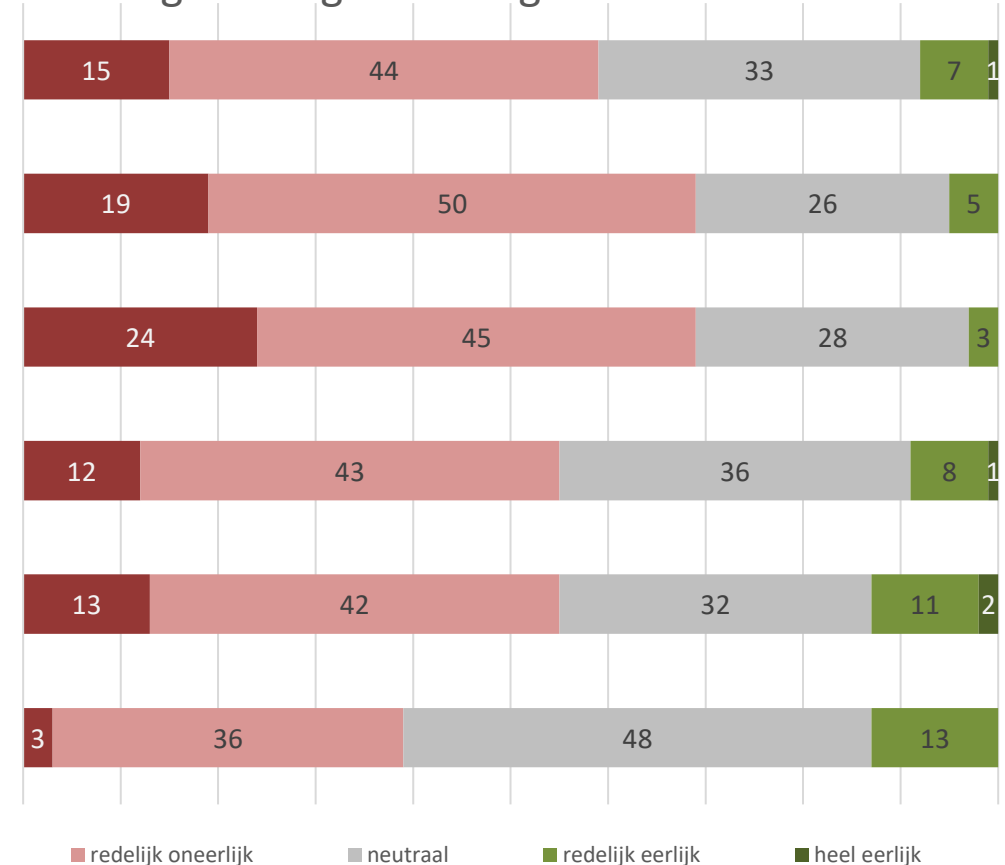
6,6

Tuinbouw (open grond) (n=130)

6,2

Tuinbouw (onder glas) (n=119)

Eigen marge vs. marge leveranciers

■ heel oneerlijk

■ redelijk oneerlijk

■ neutraal

■ redelijk eerlijk

■ heel eerlijk

N = 1016

AgriDirect
Specialist in Agrimarketing

Etil research
groep

Houding ten aanzien van schaalvergroting, marge, verdienmodel en retail 1/2

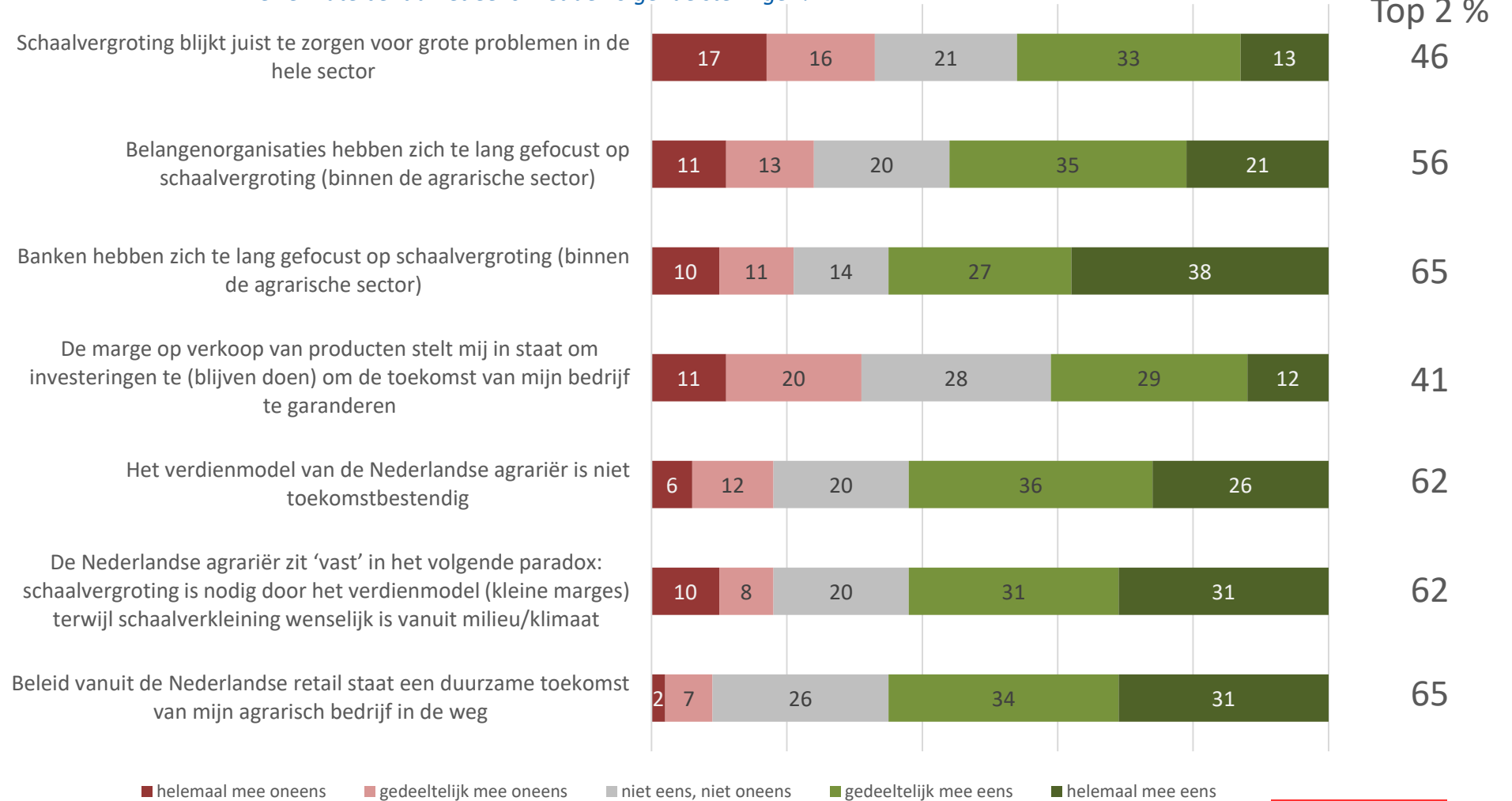
Schaalvergroting is met name een probleem in de tuinbouw sector (zie volgende slide), veroorzaakt door focus van bank en belangenorganisaties.

Huidige marge niet echt voldoende om investeringen te doen om de toekomst te garanderen. 62% van de agrariërs geeft aan dat het huidige verdienmodel niet toekomstbestendig is.

62% geeft aan 'vast' te zitten tussen benodigde schaalvergroting (kleine marge) en druk op schaalverkleining vanuit milieu/klimaat.

65% geeft aan dat beleid van de retail een duurzame toekomst in de weg staat.

"In welke mate bent u het eens met de volgende stellingen?"

N = 1016

Houding ten aanzien van schaalvergroting, marge, verdienmodel en retail 2/2

“In welke mate bent u het eens met de volgende stellingen?”

	Totaal % top 2	Akkerbouw % top 2	Hokdieren % top 2	Graasdieren % top 2	Tuinbouw (open grond) % top 2	Tuinbouw (onder glas) % top 2
Schaalvergroting blijkt juist te zorgen voor grote problemen in de hele sector	46%	44%	30%	44%	58%	58%
Belangenorganisaties hebben zich te lang gefocust op schaalvergroting (binnen de agrarische sector)	56%	63%	37%	52%	62%	61%
Banken hebben zich te lang gefocust op schaalvergroting (binnen de agrarische sector)	65%	68%	52%	60%	77%	73%
De marge op verkoop van producten stelt mij in staat om investeringen te (blijven doen) om de toekomst van mijn bedrijf te garanderen	41%	33%	40%	44%	44%	45%
Het verdienmodel van de Nederlandse agrariër is niet toekomstbestendig	62%	67%	57%	59%	67%	55%
De Nederlandse agrariër zit ‘vast’ in het volgende paradox: schaalvergroting is nodig door het verdienmodel (kleine marges) terwijl schaalverkleining wenselijk is vanuit milieu/klimaat	62%	63%	60%	58%	69%	67%
Beleid vanuit de Nederlandse retail staat een duurzame toekomst van mijn agrarisch bedrijf in de weg	65%	68%	52%	63%	69%	61%
<i>Steekproefomvang</i>	1016	193	128	446	130	119

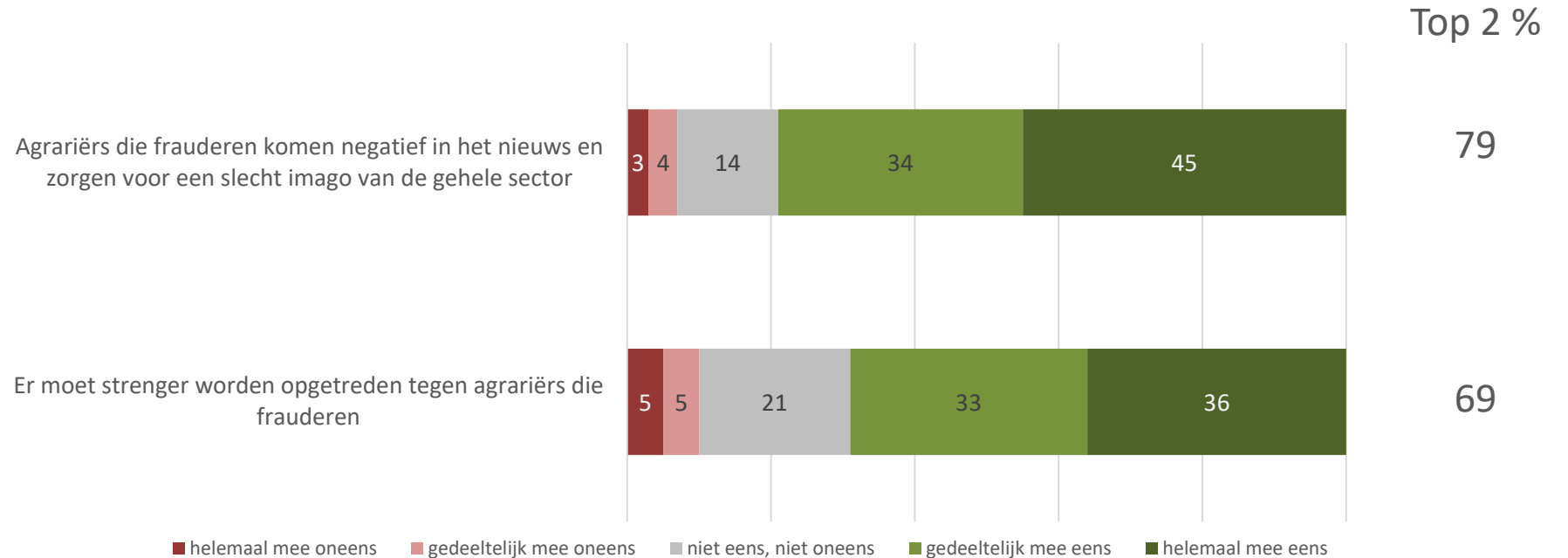
N = 1016

Houding ten aanzien van frauderen 1/2

“In welke mate bent u het eens met de volgende stellingen?”

79% vindt dat agrariërs die frauderen en negatief in het nieuws komen, zorgen voor een slecht imago van de gehele sector.

69% vindt dat hierop strenger moet worden gecontroleerd. Binnen de sector hokdieren is 61% het eens dat er strenger moet worden gecontroleerd), binnen de sector tuinbouw open grond is dit 74% (zie volgende slide).

N = 1016

Houding ten aanzien van frauderen 2/2

“In welke mate bent u het eens met de volgende stellingen?”

	Totaal % top 2	Akkerbouw % top 2	Hokdieren % top 2	Graasdieren % top 2	Tuinbouw (open grond) % top 2	Tuinbouw (onder glas) % top 2
Agrariërs die frauderen komen negatief in het nieuws en zorgen voor een slecht imago van de gehele sector	79%	78%	78%	81%	76%	82%
Er moet strenger worden opgetreden tegen agrariërs die frauderen	69%	71%	61%	67%	74%	72%
<i>Steekproefomvang</i>	1016	193	128	446	130	119

N = 1016

Samenvatting / conclusies 1/4

- Toekomst in één woord: Onzeker(heid), moeilijk, zorgelijk, regelgeving, afbouwen, uitdagend, positief, doorgaan, perspectief, stoppen.
- Vertrouwen in toekomst agrarisch bedrijf historisch laag. Echter gemiddeld is het vertrouwen in de toekomst nog redelijk. 5 jaar geleden was het vertrouwen nog groot en 10 jaar geleden nog zeer groot.
- Als het gaat over de toekomst van het agrarisch bedrijf geven agrariërs aan te maken te hebben met onmacht en onzekerheid, maar agrariërs slapen wel nog redelijk goed en hebben (nog steeds) plezier in het werk.
- Geluksgevoel agrarische ondernemer historisch laag. Echter gemiddeld is het geluksgevoel nog redelijk. 5 jaar geleden was het geluksgevoel nog groot (gelukkig) en 10 jaar geleden nog zeer groot (zeer gelukkig).
- 4 van de 10 agrarische ondernemers heeft een bedrijfsopvolger.
- Bijna 7 van de 10 agrariërs zou weer voor het vak kiezen en geeft aan voldoende passie te hebben om de onderneming voort te zetten.
- Als er een opvolger aanwezig is, dan geeft 75% aan dat ze een financieel gezond bedrijf achterlaten. In 2/3 van de gevallen wordt aangegeven dat de opvolger vertrouwen in de toekomst heeft. 8 van de 10 geeft aan dat de opvolger gemotiveerd is om het bedrijf over te nemen.

Samenvatting / conclusies 2/4

- Ongeveer een kwart van de agrariërs voelt zich gesteund als het gaat om zaken op het gebied van de toekomst van het bedrijf. Ondersteuning vooral vanuit andere agrariërs, toeleveranciers, afnemers en omwonende / buurt.
- Politiek / regelgeving belangrijkste 'barrière' die de toekomst van het bedrijf in de weg kan staan.
- Feitelijke klimaatveranderingen wordt door 2 op de 10 agrariërs gezien als een bedreiging van de toekomst van het bedrijf. Regelgeving n.a.v. klimaatveranderingen wordt door ongeveer 2/3 van de agrariërs gezien als een bedreiging van de toekomst van het bedrijf.
- 2/3 van de agrariërs is het ermee oneens dat de agrarische sector ook een negatieve impact heeft op natuur, milieu en klimaat.
- Bijna 3/4 geeft aan dat de totale sector voldoende maatregelen neemt om negatieve impact op natuur, milieu en klimaat aan te pakken. 84% vindt dat ze zelf genoeg doen.
- 9 op de 10 geeft aan het eens te zijn dat een groot deel van het Nederlandse landschap in beheer is bij agrariërs en dat het verdwijnen van agrarische bedrijven slecht is voor natuur en milieu.
- Slecht 15% geeft aan het eens te zijn dat het verdwijnen van agrarische bedrijven een positief effect op natuur en milieu kan hebben.

Samenvatting / conclusies 3/4

- Bijna alle agrariërs zijn het eens dat er teveel wet- en regelgeving is. 3/4 geeft echter wel aan dat bepaalde wet- en regelgeving nodig is voor de sector.
- Problemen bij wet- en regelgeving is het gebrek aan lange termijn visie, de regelgeving te ver is doorgeschoten en dat er te weinig kennis en kunde is (bij de Nederlandse overheid).
- Voor 35% is het goed dat de overheid inzet op kringlooplandbouw, 30% geeft aan dat kringlooplandbouw de toekomst voor het bedrijf (en sector) is.
- Vertrouwen in de Nederlandse overheid is dramatisch laag. 5 jaar geleden was het vertrouwen ook al laag, terwijl 10 jaar geleden het vertrouwen nog enigszins redelijk was.
- Om dit vertrouwen te herstellen / vergroten gaat het om: rekening houden met mensen, sector, visie, vertrouwen, natuur, regelgeving, luisteren, kennis, eerlijk, beleid, praten, verstand, gesprek.
- De Nederlandse agrariër is redelijk ontevreden over de marge op de producten die ze afzetten. Vergelijken ze hun eigen marge met de prijs die consumenten betalen (en dus eigenlijk met de marge van de retail), dan ziet 3/4 dit als oneerlijk.
- Agrariërs denken dat toeleveranciers een redelijke marge maken op producten/diensten die zij aanbieden aan agrariërs. 6 op de 10 geeft aan dat de marge van toeleveranciers oneerlijk is in vergelijking met de marge van de agrariër zelf.

Samenvatting / conclusies 4/4

- Schaalvergroting is met name een probleem in de tuinbouw sector, veroorzaakt door focus van bank en belangenorganisaties.
- Huidige marge niet echt voldoende om investeringen te doen om de toekomst te garanderen. 6 op de 10 agrariërs geeft aan dat het huidige verdienmodel niet toekomstbestendig is.
- 6 op de 10 agrariërs geeft aan 'vast' te zitten tussen benodigde schaalvergroting (kleine marge) en druk op schaalverkleining vanuit milieu/klimaat.
- 65% geeft aan dat beleid van de retail een duurzame toekomst in de weg staat.
- 8 op de 10 agrariërs geven aan dat agrariërs die frauderen en negatief in het nieuws komen, zorgen voor een slecht imago van de gehele sector. 7 op de 10 vindt dat hierop strenger moet worden gecontroleerd.